

demokratizirajo, modernizirajo, ključ temu srečujemo s tolikšnimi nacionalnimi napetostmi?

Ta paradoks bi želel osvetliti z rezultati neke mednarodne raziskave, v kateri sodelujem že vrsto let. Gre za projekt o vrednotah lokalnih voditeljev, funkcionarjev na ravni občin, mest itd. V ta projekt je vključena cela vrsta držav od Jadranskega morja do Tihega oceana: Slovenija, Avstrija, Švica, Madžarska, Češka in Slovaška, Poljska, Litva ter končno države nekdanje SZ: Belorusija, Ukrajina, Kazahstan, Uzbekistan in Rusija. Tema, ki jo raziskujemo, se nanaša predvsem na tako imenovano »novo demokracijo«, bistvo katere naj bi bilo, da to ni demokracija večine, temveč demokracija, ki se zavzema za pravice posameznika, manjšin itd. Toda eden od rezultatov naše raziskave kaže, da je prav ta koncept nove demokracije potreben revizije.

V naši raziskavi smo uporabili celo vrsto lestvic stališč, ki se nanašajo na razne vidike demokratičnosti: odnos do konflikta, do politične enakosti, do ekonomske enakosti, do poštenosti politikov. Pet od teh lestvic se obnaša popolnoma konsistentno. Pri vseh je na prvem mestu Švedska, na zadnjem pa države nekdanje SZ, medtem ko so druge države nekje v sredi. Dobljene razlike med stališči političnih voditeljev lahko pojasnimo predvsem z dvema dejavnikoma. Prvi je izpostavljenost komunističnim režimom, kar lahko merimo preprosto tako, da damo državam tem višji rang, čim manjše je število let, ko so živele v komunizmu. Švedska dobi tu seveda najvišji rang. Rusija pa najnižjega.

Drugi vidik je imperialna tradicija, ki se nanaša na to, koliko časa so ljudje v teh deželah živeli v mnogonacionalnih imperijah. Po mojem mnenju mnogonacionalni imperiji onemogočajo posamezniku, da bi se uveljavljal kot individualen državljan, in spodbujajo predvsem grupne identitete. Kombinacija teh dveh meril nam da zaporedje, ki se odlično sklada z zaporedjem povprečij na naših lestvicah stališč. Rezultati potrjujejo, da je sodobna stopnja demokratičnosti političnih elit zelo odvisna od tega, kaj se je dogajalo v njihovih državah v preteklih petdesetih, sto ali več letih. Toda to je samo ena plat zadeve. V raziskavi smo namreč uporabili še neko drugo lestvico, ki se nanaša na *pravice manjšin*, in ta lestvica se obnaša popolnoma drugače. V nasprotju s pričakovanjem dosega na tej lestvici najvišja povprečja politiki z Vzhoda, ne pa z Zahoda. Na prvem mestu so dežele nekdanje SZ, Švedi so pa nekje na koncu. Kaže, da so ta stališča odvisna preprosto od tega, kolikšen delež v neki državi pomenijo manjšine. Večji kot je ta delež, več pravic se jim priznava.

Na podlagi tega bi postavil hipotezo, da je *splošna* demokratična kultura odvisna predvsem od tradicije, od preteklosti, od tega, kako so se ljudje vzgajali, medtem ko je odnos do *manjšin* pogojen predvsem situacijsko.

MILENA BEVC*

Emigracije, remigracije, beg možganov – primer Slovenije

UVOD

Slovenija je ena redkih držav t. i. Vzhodne in Srednje Evrope, ki s popisi prebivalstva zbira podatke o delu svojih emigrantov v drugih državah, in sicer

* Mag. Milena Bevc, raziskovalka na Inštitutu za ekonomska raziskovanja v Ljubljani.

o tistih emigrantih, ki še imajo stalno bivališče v domovini. O preostalih emigrantih pa tudi naša država nima neke uradne evidence. V prispevku bomo pod izrazom emigranti torej razumeli kar omenjeni merljivi (evidentirani) del celotnih slovenskih emigrantov. Ti emigranti se po metodologiji popisa prebivalstva imenujejo »osebe s stalnim bivališčem v Sloveniji, ki so na začasnem delu v tujini,¹ in osebe, ki žive z njimi v tujini in imajo stalno bivališče v Sloveniji«, pogosto pa se zanje uporablja tudi izraz zdomci. Pridevnik »začasni« bomo pri proučevanih emigrantih kljub omenjeni definiciji izpuščali, ker ni nobenega zagotovila, da se bodo kdaj res vrnil v domovino,² čeprav še ohranijo stalno bivališče v Sloveniji.

Podobno kot smo omenili za t. i. »zalogo« Slovencev po svetu, velja omejenost razpoložljivosti podatkov tudi za migracijske tokove s tujino v nekem obdobju. Lahko dobimo le delni vpogled v te tokove. Namen prispevka je osvetliti te tokove s poudarkom na tokovih najbolj izobraženih in na tokovih v osemdesetih letih oziroma v obdobju 1981–1991, na drugi strani pa opozoriti tudi na regionalno razsežnost teh tokov. Opozoriti pa moramo še na dvoje:

- v prispevek ne vključujemo tokov Slovencev z nekdanjo Jugoslavijo, ker to do leta 1991 (zadnje opazovano leto v prispevku) za Slovenijo še ni bila tujina,
- proučevani tokovi emigracij in remigracij se nanašajo le na »delovne« emigrante oziroma remigrante, saj nasprotno kot pri zalogi tu ni podatkov tudi o drugih emigrantih oziroma remigrantih.

Slovenske emigracije in remigracije s poudarkom na obdobju 1981–1991

O odhodih stalnih prebivalcev Slovenije na delo v tujino (delovnih emigrantih) so razpoložljivi podatki zelo pomanjkljivi, saj razen redkih izjem njihovo evidentiranje ni obvezno. Obvezno (pri Zavodu R Slovenije za zaposlovanje) je v primerih, ko država zaposlitve to zahteva. O vračanju stalnih prebivalcev Slovenije z dela v tujini (delovni remigranti ali povratniki) so podatki popolnejši, saj se zbirajo podobno kot o zalogi emigrantov ob popisih prebivalstva. V vmesnem obdobju med popisoma prebivalstva pa tudi o remigracijah ni mogoče dobiti prave predstave, saj je evidentiran le tisti del remigrantov, ki se prijavijo pri Republiškem zavodu za zaposlovanje zaradi njegovega posredovanja pri zaposlitvi, itd.

¹ Po metodologiji popisa prebivalstva so med osebe na začasnem delu v tujini štete tiste osebe, »ki so odšle v tujino in se zaposlile pri tujem delodajalcu ali so delale samostojno ne glede na to, ali so bile v kritičnem trenutku popisa v tujini ali so bile v domovini – v kraju, kjer imajo stalno bivališče«. Vir: Rezultati raziskovanj, Zavod Republike Slovenije za statistiko, št. 307, Ljubljana, 1983, str. 7.

² T. i. »družinski člani oseb na začasnem delu v tujini«. Prav tam.

³ V našo kategorijo emigrantov niso zajeti stalni prebivalci Slovenije na delu v drugih nekdanjih jugoslovanskih republikah in z njimi živeči svoji, pa tudi ne naslednje kategorije Slovencev v tujini: 1. tisti, ki nimajo več stalnega bivališča v domovini, 2. svoji oseb na delu v tujini (družinski člani), ki živijo z njimi in nimajo stalnega bivališča v Sloveniji – tu mislimo predvsem na otroke oseb na delu v tujini, rojene v tujini, ki imajo stalno bivališče v primerjavi s starši v tujini, 3. stalni prebivalci Slovenije, ki so doma registrirani kot zaposleni ali brezposelni in delajo v tujini le sezonsko, 4. stalni prebivalci Slovenije, ki delajo v naših diplomatsko-konzularnih in drugih predstavništvih in mednarodnih organizacijah, in tudi ne tisti, ki so jih naša podjetja in ustanove poslale v tujino zaradi gradbenih in drugih del, 5. stalni prebivalci Slovenije, ki so bili ob popisu prebivalstva v tujini zaradi specializacije ali šolanja. Pri opredelitvi merljivega dela slovenskih emigrantov smo se pretežno naslonili na že omenjeni vir: Rezultati raziskovanj, št. 307, 1983, str. 7.

Ker imamo za emigracijski tok le en, za remigracijski tok pa dva uradna vira, bomo po regijah podrobneje proučili le remigrante.

Emigracijski in remigracijski tok na podlagi podatkov Zavoda R Slovenije za zaposlovanje

V tabeli 1 prikazujemo evidentirane delovne emigracije in remigracije v obdobju 1981–1991. Kot vidimo, se je izobrazbena struktura obeh evidentiranih tokov v opazovanem obdobju izboljševala, za dejanski odliv in priliv pa sklepamo, da je bila še višja od prikazane. Saldo med obema tokovoma je postal negativen v letu 1989. Dejanski saldo in dejansko leto, ko je ta ponovno postal negativen (zlasti za najbolj izobražene), pa sta glede na to, da ni znano, kolikšen del emigracij in remigracij je evidentiran, uganka. V grafikonih 1 in 2 prikazujemo eno od možnih ocen dejanskega toka slovenskih delovnih emigracij in remigracij za obdobje 1976–1990 v primerjavi s temi tokovi v nekdanji Jugoslaviji. Po tej oceni ki temelji na predpostavki, da je evidentiranih 30% emigracij in 40% remigracij, naj bi izhodni tok začel preseirati povratnega prav tako v letu 1989, v nekdanji Jugoslaviji pa še prej. Tako evidentirani kot tudi na omenjeni način ocenjeni dejanski tokovi slovenskih delovnih emigracij in remigracij so bili v osemdesetih letih manjši kot v sedemdesetih.

Tabela 1: Število in izobrazbena struktura evidentiranih delovnih migracij Slovenije s tujino v obdobju 1981–1991

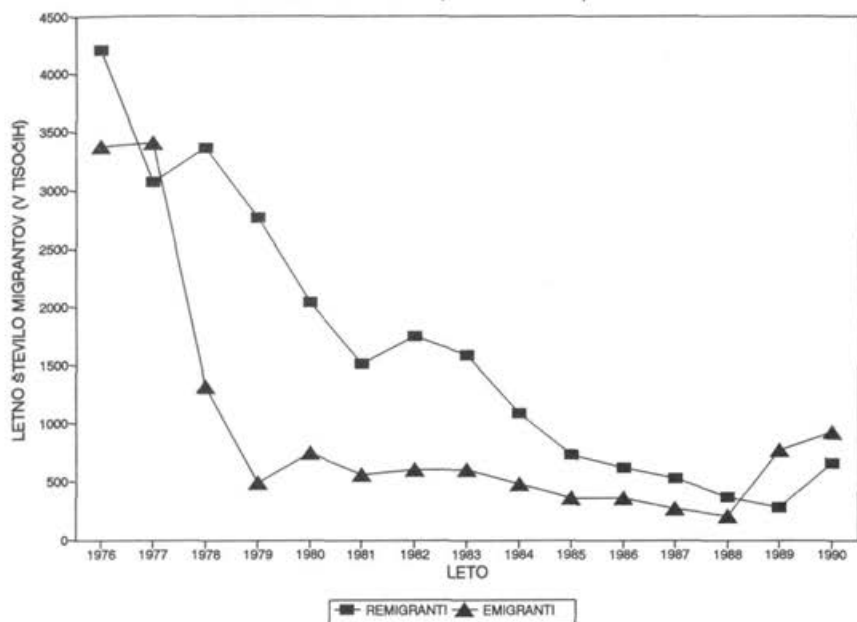
Leto	ŠTEVILO			STRUKTURA glede na leta dokončanega šolanja (%)					
	Emigranti	Remigranti	Saldo	Emigranti			Remigranti		
				8 let in manj	od 10 do 13 let	14 let in več	8 let in manj	od 10 do 13 let	14 let in več
1981	169	606	+437	82,9	16,0	1,2	62,7	35,7	1,6
1982	181	700	+519	90,6	8,9	0,6	64,6	33,7	1,7
1983	136	637	+501	86,0	8,8	5,1	65,8	32,1	2,1
1984	145	437	+292	80,0	15,2	4,9	63,4	33,4	3,2
1985	109	293	+184	72,5	21,1	6,4	63,7	34,2	2,1
1986	109	248	+139	68,8	25,7	5,5	60,9	34,6	4,5
1987	81	211	+130	76,5	12,3	11,1	71,1	21,8	7,1
1988	62	167	+105	71,0	17,7	11,3	61,6	31,8	6,6
1989	231	115	-116	42,0	40,7	17,3	53,9	39,1	6,9
1990	439	132	-307	35,5	58,8	5,7	47,7	43,2	9,1
1991	307	111	-196	51,1	54,9	2,9	40,5	52,3	7,2

Vir: Poročilo za posamezna leta v obdobju 1981–1991, Ljubljana, Zavod R Slovenije za zaposlovanje.

Emigracijski in remigracijski tok na podlagi podatkov popisov prebivalstva

S popisom prebivalstva, kot smo že dejali, Slovenija zbira kar precej podatkov o slovenskih delovnih remigrantih (po popisu prebivalstva – vračanje stalnih prebivalcev Slovenije z »časnega« dela v tujini). Na podlagi teh podatkov ter podatkov o zalogi slovenskih delovnih emigrantov ob zadnjih dveh popisih prebivalstva pa bomo ocenili tudi emigracijski tok v obdobju 1981–1991.

Grafikon 1:

LETNI IZHODNI IN POVRTNI TOK SLOVENSKE
ZUNANJE MIGRACIJE (DELO V TUJINI) - OCENA

Vir: Bevc, M.: Ekonomski pomen izobraževanja, 1991.

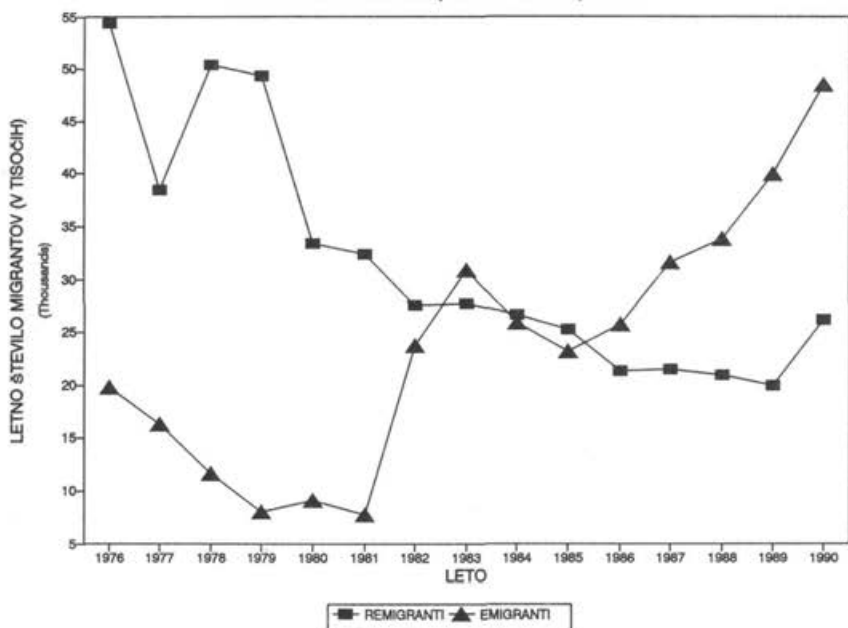
Stalni prebivalci Slovenije, ki so bili kdaj v svojem življenju na »začasnem« delu v tujini in so se enkrat pred popisom v letu 1991 dokončno vrnili (skupaj jih je 44 tisoč), so pretežno iz pomurske, osrednjeslovenske in podravske regije. V tujini so bili v povprečju 6 let, pri tem najdlje remigranti iz goriške in kraške regije, najkrajši čas pa tisti iz zasavske regije. Povprečno število let šolanja znaša zanje 9,7 leta, višje pa je za remigrante iz osrednjeslovenske, obalno-kraške, gorenjske, podravske in savinjske regije. V sedemdesetih letih so pretežni del remigrantov predstavljali tisti iz pomurske, v osemdesetih letih pa tisti iz osrednje slovenske regije.

Med zadnjima dvema popisoma prebivalstva 1981–1991 je bil tok slovenskih delovnih remigracij precej manjši kot v sedemdesetih letih (deset tisoč remigrantov proti 16,5 tisoč), vendar kljub temu precej večji, kot je bil evidentiran pri Zavodu R Slovenije za zaposlovanje (deset tisoč proti 3,6 tisoč). Evidentiranega je bilo torej 37% celotnega remigracijskega toka. Ker se je »zaloga« slovenskih delovnih emigrantov v istem obdobju zmanjšala le za 1500 oseb, lahko kljub odsotnosti podatkov o rodnosti in smrtnosti med slovenskimi emigranti v tem obdobju sklepamo na precejšnji obojestranski tok stalnih prebivalcev Slovenije – odhajanje na delo v tujino in vračanje z njega. Po naših ocenah je v obdobju 1981–1991 odšlo na delo v tujino okoli 8400 stalnih prebivalcev Slovenije, torej manj kot je bilo remigrantov, vendar pa kar štirikrat več, kot jih je bilo evidentiranih pri Zavodu R Slovenije za zaposlovanje. Bistveno večji izhodni od povratnega

toka ocenjujemo za goriško, kraško in koroško regijo, večjega pa tudi za obalno-kraško in osrednjeslovensko regijo.

Grafikon 2:

LETNI IZHODNI IN POVR.TOK JUGOSLOVANSKE ZUNANJE MIGRACIJE (DELO V TUJINI) - OCENA

Vir: Enako kot pri grafikonu 1.

Remigranti iz osemdesetih let so bili na delu v tujini v povprečju dalj časa kot remigranti iz predhodnih desetletij (zlasti velja to za migrante iz pomurske in spodnjeposavske regije), na drugi strani pa so bili bolj izobraženi od predhodnih remigrantov ter bolj od tistih stalnih prebivalcev Slovenije, ki so bili ob popisu leta 1991 še na delu v tujini.

Gibanje števila delovnih remigrantov, njihove izobraženosti ter povprečnega števila let dela v tujini v osemdesetih letih glede na predhodna desetletja prikazujemo za Slovenijo v grafikonih 3 in 4. Značilnosti remigrantov za regije, vendar le za osemdeseta leta, pa prikazujemo v tabeli 3.

Pomemben sklep iz regionalne analize o tistih remigrantih, ki so se vrnili z dela v tujini v osemdesetih letih, je, da so bili v povprečju najdlje v tujini najmanj izobraženi (iz pomurske, spodnjeposavske in dolenske regije) in nasprotno, najkrajši čas najbolj izobraženi remigranti (iz osrednjeslovenske, gorenjske in obalno-kraške regije). V vseh regijah, razen v spodnjeposavski, je v osemdesetih letih naraščala povprečna izobraženost remigrantov, na drugi strani so bili v mnogih regijah remigranti v povprečju bolj izobraženi od tistih, ki so bili ob koncu deset-

⁴ Podrobnejši prikaz za regije (za daljše obdobje) kot tudi prikaz za občine sta zajeta v raziskavi Bevc M. (nosilec), F. Logar: Beg možganov in gospodarski razvoj Slovenije - 1. del, 1992.

letja še na delu v tujini. Ta podatek je na eni strani gotovo spodbuden, vendar pa brez podatkov o izobraženosti tistih, ki so v opazovanem desetletju odšli na delo v tujino, ne pove dosti. V povezavi s podatki o izobraženosti delovnih emigrantov v letih 1981 in 1991 lahko sklepamo, da so bili tisti, ki so šli na delo v tujino v osemdesetih letih, v povprečju bolj izobraženi od remigrantov v istem obdobju.

Tabela 2: Slovenski delovni remigranti in emigranti v obdobju 1981–1991 po regiji svojega stalnega bivališča

Regija	ŠTEVILO		REMIGRANTI		
	Remigranti	Emigranti (ocena)*	Povpr. šte- vilo let dela v tujini	Povpr. šte- vilo let šola- nja	Skupno šte- vilo let šola- nja
Slovenija	9780	8387	9.1	10.5	102239
Pomurska	1865	1668	11.6	8.7	116270
Podravska	2011	615	9.9	10.3	20727
Koroška	171	313	8.8	9.7	1648
Savinjska	701	588	10.0	10.3	17226
Spodnjeposavska	289	146	12.3	9.4	12724
Dolenjska	398	288	10.4	9.5	13776
Goriška	343	856	9.3	10.4	3567
Obalno-kraška	567	781	7.9	11.5	6519
Kraška	100	184	9.8	10.4	1027
Gorenjska	603	–	8.4	11.0	6593
Zasavska	133	–	7.7	10.7	1412
Osrednjeslovenska	2599	3085	6.3	11.8	30750

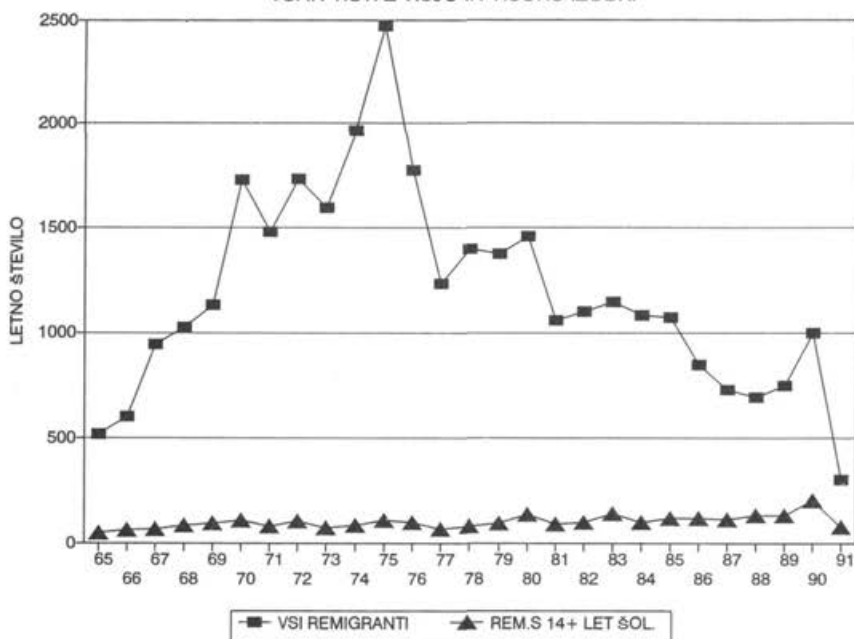
Izračunano na IER na podlagi podatkov Zavoda R Slovenije za statistiko (popis prebivalstva 1991 – neobjavljeni končni podatki, 1992).

* Oceno smo naredili na podlagi podatkov o »začasno« zaposlenih v tujini v letih 1981 in 1991 in podatkov o povratnikih z »začasnega« dela v tujini v obdobju 1981–1991. V njej je upoštevana smrtnost »začasno« zaposlenih v tujini, ki smo jo prav tako ocenili, in sicer na podlagi ocene povprečne starosti te kategorije zdomcev za sredino opazovanega obdobja (1986) in upoštevanja specifičnih stopenj smrtnosti v letu 1986 (Vir: Statistični letopis R Slovenije 1991, Zavod R Slovenije za statistiko, 1992). Za vse regije smo upoštevali specifične stopnje smrtnosti, značilne za celotno Slovenijo. Na podlagi takšne ocene v gorenjski in zasavski regiji v opazovanem obdobju »teoretično« ni bilo odhodov na »začasno« delo v tujino.

Ob upoštevanju števila in izobraženosti slovenskih delovnih remigrantov dobimo skupni kapital izobrazbe oziroma skupno število let šolanja, ki smo ga z njimi dobili »nazaj«. V celotnem dvajsetem stoletju smo z delovnimi remigranti dobili nazaj 425 tisoč let šolanja (približno toliko ga je pa v slovenskih delovnih emigrantih še ostalo), od tega več kot tretjino v sedemdesetih letih, v osemdesetih letih pa približno 100 tisoč let, torej povprečno deset tisoč na leto. Po ocenah, ki smo jih naredili pred razpoložljivostjo podatkov popisa prebivalstva v letu 1991, je bila ob koncu osemdesetih let tudi letna izguba kapitala izobrazbe v Sloveniji z delovnimi emigracijami približno tolikšna.⁵

⁵ Glej: Bevc, M.: Ekonomski pomen izobraževanja, 1991.

Grafikon 3:

ŠTEV. SLOVENSКИH (DELOVNIH) REMIGRANTOV
VSI IN TISTI Z VIŠJO IN VISOKO IZOBR.

Vir: Popis prebivalstva v letu 1991 - neobjavljeni končni podatki, Ljubljana, Zavod R Slovenije za statistiko, 1992.

Slovenske emigracije in remigracije najbolj izobraženih

Glede na pogoste ocene o naraščanju neto odliva najbolj izobraženih Slovencev v tujino je treba posebej pogledati, kaj je z merljivim delom teh izhodnih in povratnih tokov. Podobno kot pri celotnih migracijah Slovencev s tujino je tudi v tem primeru manj oprijemljivih podatkov o izhodnem kot o povratnem toku. Ker pri slednjem na podlagi popisov prebivalstva lahko spremljamo le skupno kategorijo »višje in visoko izobraženi«, bomo pod tokovi najbolj izobraženih Slovencev s tujino razumeli omenjeno kategorijo migrantov.

Emigracijski in remigracijski tok na podlagi podatkov Zavoda R Slovenije za zaposlovanje

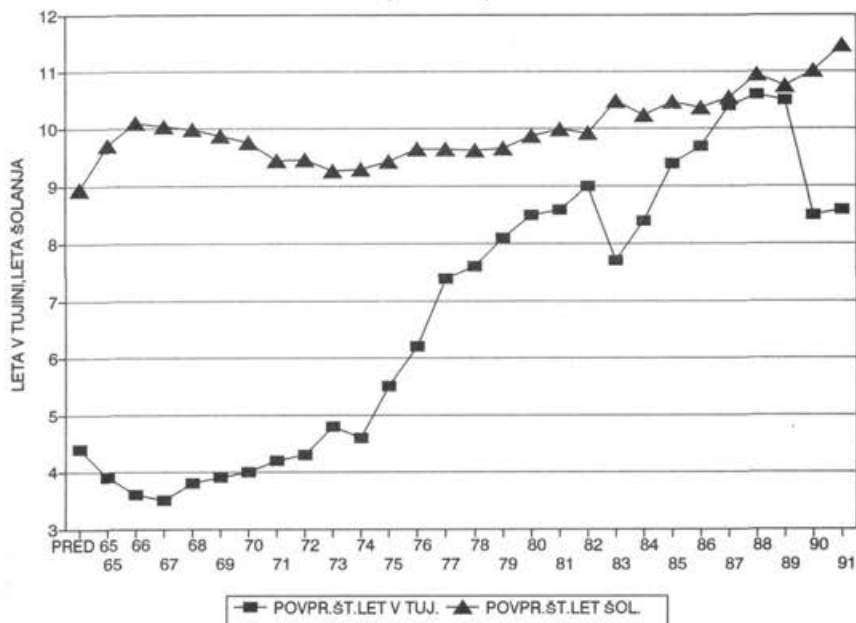
S posredovanjem Zavoda R Slovenije za zaposlovanje je bilo v obdobju 1981–1991 v tujini zaposlenih skupaj 120 stalnih prebivalcev Slovenije z višjo ali visoko izobrazbo. Število pri omenjenem zavodu evidentiranih delovnih remigrantov s prav toliko leti šolanja je bilo v tem obdobju prav tolikšno. Primerjava s podatki popisa prebivalstva o remigracijah najbolj izobraženih v istem obdobju (1300) omogoča sklep, da so migracije najbolj izobraženih Slovencev s tujino dosti

manj evidentirane, kot velja za vse migracije s tujino. Pri delovnih remigrantih znašata ta deleža 9% in 37%, pri emigrantih, kjer so možne le ocene, pa so, kot bomo videli, deleži evidentiranih tokov še manjši.

Emigracijski in remigracijski tok na podlagi podatkov popisov prebivalstva

V celotnem dvajsetem stoletju se je dokončno vrnilo v domovino z dela v tujini 3700 slovenskih emigrantov z višjo in visoko izobrazbo in stalnim bivališčem v Sloveniji; približno 3000 pa jih je še v tujini. Njihovo letno število za obdobje 1965–1991 v primerjavi z letnim številom za vse delovne remigrante prikazujemo v grafikonu 3. Zanimivo je, da je bilo teh remigrantov, nasprotno kot smo ugotovili za vse remigrante, v osemdesetih letih več kot v sedemdesetih, vendar pa to na eni strani ne velja za vse regije, na drugi strani pa je to dejstvo gotovo tudi posledica naraščajočega obsega emigracij enake izobrazbene kategorije Slovencev v istem obdobju.

Grafikon 4:
IZOBRAŽENOST IN ŠTEVILO LET V TUJINI ZA
SLOVENSKE (DELOVNE) REMIGRANTE

Vir: Izračun na podlagi podatkov Zavoda R Slovenije za statistiko.

Sodimo, da je v obdobju 1981–1991 odšlo na delo v tujino okoli 2700 stalnih prebivalcev Slovenije z višjo in visoko izobrazbo, kar precej presega število enako izobraženih remigrantov v istem obdobju, pri tem pa najbolj v koroški, spodnjeposavski in pomurski, najmanj (a tudi tu kar za 66%) pa v osrednjeslovenski regiji. Obenem je ta številka kar 22-krat višja od evidentiranega števila tovrstnih emi-

grantov, torej od tistih, ki so se zaposlili v tujini s posredovanjem Zavoda R Slovenije za zaposlovanje. Če je naša ocena (utemeljitev glej pri tabelah 2 in 3) dejanskih emigracij najbolj izobraženih Slovencev na delo v tujino približno pravilna, so se v osemdesetih letih v Sloveniji evidentirali le 4% tega toka, kar je manj kot po remigracijah in bistveno manj, kot smo ugotovili za vse emigrante (23%).

Tabela 3: Slovenski delovni remigranti z višjo in visoko izobrazbo po obdobju vrnitve in regiji svojega stalnega bivališča po popisu prebivalstva v letu 1991 ter ocena števila delovnih emigrantov enake izobrazbene kategorije za obdobje 1981–1991

Regije	Skupaj	Pred letom 1965	REMIGRANTI Obdobje vrnitve			Ne-znano	EMI-GRANTI 1981–91 (ocena)*
			1966 do 1970	1971 do 1980	1981 do 1991		
SLOVENIJA							
– Število	3721	591	464	924	1313	429	2665
– Struktura (Slov. = 100) – %	100	100	100	100	100	100	100
Pomurska	3.2	2.7	4.3	4.4	2.9	0.7	5.7
Podravska	14.0	13.0	15.9	15.2	12.9	14.0	13.1
Koroška	1.1	2.2	0.9	1.1	0.8	1.2	1.9
Savinjska	4.7	6.3	4.7	5.2	4.1	3.3	5.2
Spodnjeposavska	1.6	1.9	2.2	2.3	0.8	1.4	1.7
Dolenjska	1.5	1.0	1.5	2.4	1.1	1.2	1.7
Goriška	3.1	3.2	1.7	2.2	4.3	2.6	6.9
Obalno-kraška	8.8	9.3	7.1	7.6	10.0	9.1	8.7
Kraška	0.6	0.5	0.0	0.6	1.0	0.2	1.0
Gorenjska	7.8	6.6	8.2	10.2	6.6	7.2	8.2
Zasavska	0.9	1.0	1.1	0.8	0.9	0.7	1.2
Osrednjeslovenska	52.8	52.3	52.4	48.2	54.7	58.5	44.7

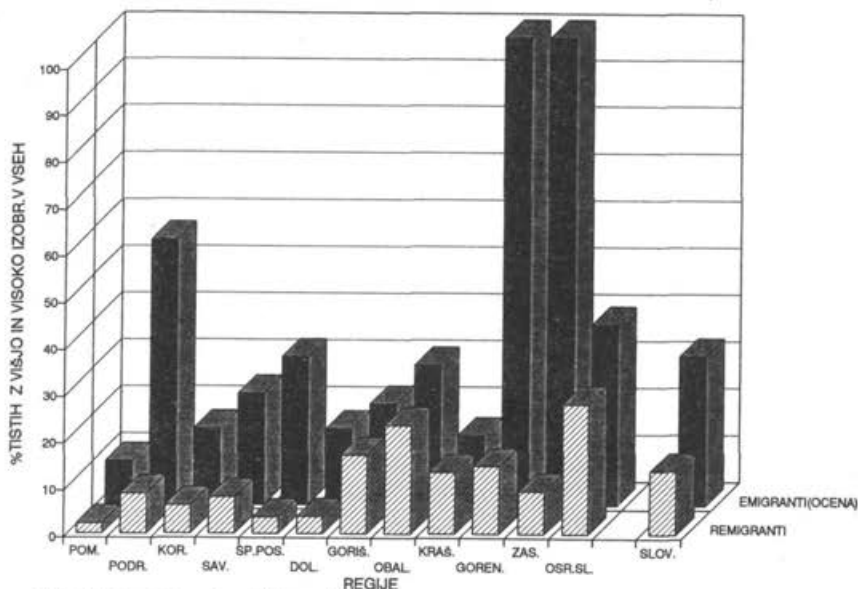
Izračunano na IER na podlagi podatkov Zavoda R Slovenije za statistiko (vir: enako kot pri tabeli 2).

* Oceno smo naredili podobno kot za vse emigrante (glej opombo pod tabelo 2), le da smo smrtnost med »začasno« zaposlenimi v tujini ocenili iz njihove starostne strukture v letu 1991 (za leto 1981 teh podatkov ni) in specifičnih stopenj smrtnosti v letu 1989 (Vir: Statistični letopis R Slovenije 1991, Zavod R Slovenije za statistiko, 1992).

Po naših ocenah je bila med vsemi stalnimi prebivalci Slovenije, ki so odšli na delo v tujino v obdobju 1981–1991, kar ena tretjina takih, ki so imeli višjo ali visoko izobrazbo. Najvišji je bil ta delež v gorenjski, zasavski in spodnjeposavski, najnižji pa v pomurski regiji. V vseh regijah je bil v obdobju 1981–1991 delež tistih z višjo in visoko izobrazbo v vseh emigrantih večji kot v remigrantih, pri tem pa zlasti v gorenjski, zasavski in podravski regiji (glej grafikon 5).

Grafikon 5:

% NAJBOLJ IZOBRAŽENIH V VSEH (DELOVNIH)
EMIGRANTIH IN REMIGRANTIH V OBD.1981-91

Vir: Enako kot pri grafikonu 4.

Sklepne ugotovitve po regijah

Dosedanji popisi prebivalstva v naši državi omogočajo vpogled v del t. i. »zaloge« slovenskih emigrantov po svetu, in sicer v tisti del, ko emigranti ohranijo stalno bivališče v Sloveniji. »Zaloga« teh slovenskih emigrantov se v obdobju med zadnjima dvema popisoma prebivalstva glede na število vseh stalnih prebivalcev Slovenije ni spremenila, bistveno pa se je spremenila njena struktura. Ena glavnih sprememb je povečanje števila in deleža najbolj izobraženih – tistih z višjo in visoko izobrazbo.⁶ Slednja ugotovitev velja za vse slovenske regije. Glede na to ugotovitev ter glede na splošno razširjeno mnenje, da se beg možganov iz Slovenije povečuje, smo v prispevku na podlagi podatkov popisa prebivalstva ter podatkov Zavoda R Slovenije za zaposlovanje proučili oziroma ocenili tok emigracij in remigracij v vmesnem obdobju, torej v obdobju 1981–1991 (remigracije tudi za daljše obdobje). Pri tem pa ne gre za celotna tokova, temveč le za t. i. »delovne« migrante, torej tiste, ki odhajajo na delo v tujino oziroma se vračajo z dela v tujini. To je treba poudariti, ker so v osemdesetih letih mnoge razvite države bolj omejile dotok delovnih migrantov iz drugih držav kot njihovih družinskih članov. Tudi v »zalogi« slovenskih emigrantov se je v obdobju med letoma 1981 in 1991 zmanjšal delež delovnih emigrantov na račun povečanja deleža njihovih družinskih članov.

⁶ O značilnostih »zaloge« vseh in najbolj izobraženih emigrantov smo podrobneje pisali drugje (glej Bevc, M., 1993).

Naši izračuni in ocene kažejo, da so bile v Sloveniji v obdobju 1981–1991 emigracije evidentirane v manjši meri kot remigracije, na drugi strani pa, da so bili v obeh tokovih najbolj izobraženi evidentirani v dosti manjši meri kot preostali migranti. Sodimo, da je evidentiranega le 4% emigracijskega in 9% remigracijskega toka tistih z višjo in visoko izobrazbo. Izračuni za Slovenijo kažejo, da so bile v obdobju 1981–1991 remigracije nekoliko večje kot emigracije, za najbolj izobražene (tiste z višjo in visoko izobrazbo) pa je bil saldo negativen za 1.400 oseb.

Proučevane migracije se med slovenskimi regijami precej razlikujejo tako po obsegu kot po mnogih značilnostih migrantov, zato smo te migracijske tokove za opazovano obdobje proučili po regijah. V tabeli 6 prikazujemo razvrstitev regij po saldu med celotnim emigracijskim in remigracijskim tokom ter po saldu med obeh tokovoma za najbolj izobražene (oboje za obdobje 1981–1991), obenem pa po vrsti značilnosti obeh tokov ter »zaloge« emigrantov v letu 1991. V zadnjih kolumnah dodajamo tudi razvrstitev regij po nekaterih razvojnih merilih, da lahko zunanje migracije vidimo v širšem okviru.

Kot lahko vidimo iz tabele, je zaradi vrste dejavnikov, ki vplivajo na obseg in značilnosti zunanjih migracij, težko ugotoviti neko splošno zakonitost regionalne razsežnosti tega pojava. Pri iskanju nekih zakonitosti je smiselno regije razvrstiti v določene skupine, pri čemer sta mogoča naslednja pristopa:

- izhajati iz salda celotnih proučevanih migracij in salda migracij najbolj izobraženih in pogledati, kako je z obsegom in značilnostmi zaloge emigrantov v letu 1991 ter z raznimi razvojnimi merili v posameznih skupinah regij,
- izhajati iz vrste razvojnih meril (na podlagi raziskave o regionalnem razvoju Slovenije)⁷ in pogledati, kako je s proučevanimi zunanjimi migracijami v posameznih skupinah regij.

Rezultate po obeh pristopih je mogoče razbrati iz tabele 6, pri čemer pa jih v nadaljevanju na kratko utemeljujemo.

Po *prvem pristopu* izhajamo iz salda med emigracijskim in remigracijskim tokom. V obdobju 1981–1991 so imele negativni saldo v teh migracijah vse tri jugozahodne regije ob italijanski meji ter koroška in osrednjeslovenska regija, za najbolj izobražene pa so imele negativni saldo vse regije, pri tem pa zlasti koroška, spodnjeposavska in pomurska regija. Regije z negativnim saldovom v celotnih migracijah so po relativni »zalogi« emigrantov v letu 1991 še vedno precej pod republiškim povprečjem, po razvojnih merilih pa je le goriška regija v tisti polovici regij, kjer so ti ugodnejši. Med regijami z najbolj negativnim saldovom za najbolj izobražene v obdobju 1981–1991 pa največ skrbi zbuja pomurska regija, ki je po relativni »zalogi« vseh kot tudi najbolj izobraženih emigrantov (delež emigrantov v vseh oziroma v najbolj izobraženih stalnih prebivalcih regije) na vrhu lestvice slovenskih regij, a je najmanj razvita.

Po *drugem pristopu* pa regije razvrščamo po razvojnih merilih in iščemo njihove podobnosti in razlike v migracijskih tokovih v obdobju 1981–1991. Nekatere regije s podobno gospodarsko razvitostjo, razvojnimi možnostmi itd. imajo glede emigracijskih in remigracijskih tokov podobne, nekatere pa precej nasprotno značilnosti. Kot smo že omenili, pa imajo vse negativni saldo v migracijskih tokovih najbolj izobraženih v opazovanem obdobju.

– *Od gospodarsko razvitejših regij s perspektivnejšo gospodarsko strukturo in pretežno pozitivno ocenjenimi razvojnimi možnostmi* (osrednjeslovenska, obalno-kraška in gorenjska regija) je kar za dve regiji za opazovano obdobje (1981–1991)

⁷ Gre za raziskavo Regionalni razvoj in regionalizacija Slovenije – II. faza (nosilec Stanka Kukar).

Tabela 6: RANG LESTICA SLOVENSКИH REGIJ PO OBSEGU IN ZNAČILNOSTIH EMIGRACIJSKIH IN REMIGRACIJSKIH TOKOV V OBDOBJU 1981–1991, PO ZNAČILNOSTIH »ZALOGE« EMIGRANTOV V LETU 1991 TER PO NEKATERIH RAZVOJNIH MERILIH

REGIJA	Emigranti/ Remigranti 1981–1991 (saldo)		Remigranti v obdobju 1981–1991			Emigranti v obdobju 1981–1991	»Zaloga« emigrantov v letu 1991				Nekatera razvojna merila		
	Vsi	Tisti z višjo in visoko izobr.	Izobra- ženost	Povpr. štev. let dela v tujini	Delež tistih z višjo in visoko izobr.	Delež tistih z višjo in visoko izobr.	Relativni obseg celotne zaloge (glede na vse stalne prebival.)	Relativni obseg zaloge za tiste z visoko izobr. (glede na stalne prebiv. z vis. iz.)	Izobra- ženost	Delež razpelo- žljivega kapitala izobrazbe v emi- grantih	Stopnja razviti- stosti	Perspek- tivnost gospod. struk- ture	Sinte- tični kazalec razvoj. možnosti
Goriška	1	5	7	7	10	8	11	6	4	10	4	6	5
Kraška	2	9	7	6	8	11	12	11	9	12	11	8	7
Koroška	3	1	4	8	4	9	7	10	5	6	8	11	10
Obalno-kraška	4	11	11	10	11	6	6	6	3	2	5	2	3
Osrednjeslovenska	5	12	12	12	12	4	10	4	1	11	1	5	2
Pomurska	6	3	1	2	1	12	1	1	12	1	12	1	11
Savinjska	7	7	5	4	5	7	4	9	8	4	5	2	8
Dolenjska	8	4	3	3	3	9	5	12	11	7	9	4	4
Spodnjeposavska	9	2	2	1	2	5	3	7	10	2	3	10	10
Podravska	10	10	5	5	6	3	2	5	7	3	7	12	6
Gorenjska	11	8	10	9	9	1	9	2	3	8	6	7	3
Zasavska	11	6	9	11	7	1	8	8	6	9	10	9	12

Vir: – Bevc, Milena, Frančiška Logar: Beg možganov in gospodarski razvoj – 1. del, Ljubljana, IER, 1992 (vse kolone, razen zadnjih treh)

– Kukar, Stanka: Regionalni razvoj in regionalizacija Slovenije – II faza, Ljubljana, IER, 1992 (zadnje 3 kolone)

Opomba: Pri kazalnih migracijskih tokov v obdobju 1981–1991 (prvih 6 kolon) in »zalogi« emigrantov v letu 1991 pomeni najvišja vrednost ranga (1) najslabši položaj med vsemi regijami in obratno najnižja vrednost ranga (12) najugodnejši. Pri zajetih razvojnih merilih (zadnje 3 kolone) pa pomeni najvišja vrednost ranga najboljši in najnižja vrednost najslabši relativni položaj posamezne regije.

značilen neto odliv stalnih prebivalcev na delo v tujino, neto odliv najbolj izobraženih pa je v vseh treh regijah nižji od povprečja za Slovenijo. Kljub temu je relativna zaloga najbolj izobraženih emigrantov še vedno v vseh treh regijah nad republiškim povprečjem.

– *Srednje razvite regije z dokaj perspektivno gospodarsko strukturo in pretežno pozitivno ocenjenimi razvojnimi možnostmi* (savinjska, dolenjska in goriška regija): po tokovih v proučevanem delu zunanjih migracij se goriška regija bistveno razlikuje od preostalih dveh (po obsegu zdomstva – celotnega in za najbolj izobražene pa še ne – v vseh treh regijah je nižji od slovenskega povprečja), ki sta si podobnejši. Goriška regija je imela v obdobju 1981–1991 po naših ocenah med vsemi slovenskimi regijami največji neto odliv v teh migracijah, za bolj izobražene pa je bil v tej skupini regij neto odliv višji v dolenjski regiji.

– *Slabše razviti regiji s perspektivno gospodarsko strukturo* (pomurska in kraška regija) se po tokovih v opazovanih migracijah precej razlikujeta. Tokovi v obdobju 1981–1991 kažejo na morebitno spremembo relativne problematike emigracij nasploh in posebej za najbolj izobražene v teh dveh regijah v prihodnosti. Za kraško regijo kaže primerjava emigracijskega in remigracijskega toka neto odliv, za pomursko pa neto priliv, pri čemer pa je prva omenjena regija še vedno tista z najmanjšo »zalogo« emigrantov, druga pa tista z največjo. Precej višji neto odliv najbolj izobraženih od povprečja za Slovenijo v pomurski regiji vzbuja zaradi dejstva, da je tovrstno emigrantstvo tu med vsemi regijami največje, še dodatno skrb.

– *Od srednje razvitih regij s problematično gospodarsko strukturo, vendar pozitivno ocenjenimi razvojnimi možnostmi* (podravska, koroška in spodnjeposavska regija) je v opazovanem obdobju imela negativni saldo v celotnih proučevanih tokovih le koroška regija, ki je obenem slovenska regija z največjim neto odlivom najbolj izobraženih stalnih prebivalcev na delo v tujino. Kljub temu pa je relativna zaloga vseh in najbolj izobraženih emigrantov v tej regiji še nižja kot v drugih dveh regijah v tej skupini.

– *Zasavska regija*, ki se po merilih razvitosti, perspektivnosti gospodarske strukture in dolgoročnih razvojnih možnosti uvršča na zadnje ali predzadnje mesto med vsemi regijami, je imela v obdobju 1981–1991 v opazovanih tokovih pozitivni saldo, saldo v teh tokovih za najbolj izobražene pa je bil manj ugoden kot v povprečju v Sloveniji. Eden od razlogov za slednje je gotovo ta, da je bila v opazovanem obdobju (po naših ocenah) povprečna izobraženost tistih, ki odhajajo na delo v tujino, med vsemi slovenskimi regijami najvišja ravno tu. To pa lahko pomeni še večje omejitve razvojnih možnosti regije v prihodnosti, če bo ta odliv dobil večje razsežnosti. Relativna zaloga vseh najbolj izobraženih emigrantov je v tej regiji namreč za zdaj še pod republiškim povprečjem.

Literatura in viri

Bevc, Milena: Ekonomski pomen izobraževanja. Radovljica–Ljubljana, Didakta – Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1991

Bevc, Milena: Analiza obsega in nekaterih značilnosti slovenskega zdomstva po regijah, Informativni bilten, Ljubljana, Zavod R Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, 1993, št. 1–2

Bevc, Milena: Beg možganov iz Slovenije – ocena obsega in nekaterih značilnosti po regijah, Informativni bilten, Ljubljana, Zavod R Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, 1993, št. 3–4

Bevc, Milena (nosilec), Frančiška Logar: Analiza obsega in nekaterih značilnosti slovenskih zdomcev s poudarkom na tistih z visoko izobrazbo, 1. del raziskave Beg možganov in gospodarski razvoj Slovenije, Ljubljana, Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, 1992

ASJA NINA KOVAČEV*

Akulturacionja imigrantov v zahodnih družbah

Iskanje izgubljene nacionalne identitete

Ob izteku dvajsetega stoletja je mogoče opaziti v postkolonialnih in postindustrialijskih družbah vse izrazitejšo težnjo po vrnitvi h koreninam, ki se izraža predvsem v krepitvi nacionalne identitete pri različnih evropskih in neevropskih narodih. Ta pojav je v precejšnjem nasprotju z intenzivnim razvojem gospodarskih, turističnih, študijskih, političnih in drugih migracij in sovpada s povečevanjem nestrpnosti do tujih priseljencev v večini razvitih držav.

Migracije povzročajo precej sprememb, ki se pojavljajo tako na individualni kot tudi na kolektivni ravni. Srečevanje različnih perspektiv, ki jih pogojuje različno kulturno zaledje, se je izkazalo kot problematično že v kolonializmu. Tedaj je bilo srečanje zahodne civilizacije in tradicionalnih kultur morda še nekoliko usodnejše, kot je lahko danes, saj je povzročila kolonizacija tradicionalnih družb razgraditev njihove kulturne identitete oziroma njihov etnocid, vendar pojmuemo nacionalne identitete v plurietničnih nacionalnih kontekstih (npr. v afriških in latinskoameriških družbah) še danes kot svojevrsten in poseben problem.

Opredeleitev akulturacije in njenih oblik

Reber (1987) opredeljuje akulturacijo kot proces, v katerem subjekt postopoma prevzame vedenjske vzorce, značilne za kulturo, ki ga obdaja, in še posebej za subkulturo, v kateri je vzgojen. Takšna definicija akulturacije sovpada s pojmom kulturnega posredovanja (cultural transmission). Tega namreč uporabljamo za označevanje učnega procesa, ki omogoča posredovanje vrednot, standardov in norm določene kulture naslednjim generacijam.

V medkulturnih študijah in posebno pri proučevanju medkulturnih migracij opredeljujemo pojem akulturacije nekoliko širše, tj. kot asimilacijo kulturnih elementov druge kulture oziroma proces subjektovega prilagajanja novi kulturi, ki vključuje asimilacijo njenih temeljnih dejavnosti, običajev in vrednot (Reber, 1987). Toda enciklopedične definicije ne zadoščajo za razumevanje celovitosti pojava akulturacije, saj so običajno nezadostne in enostranske. Klinar (1993) zato poudarja, da se sočasno z mednarodnimi pristopi pri urejanju migracij in oblikovanju pravic imigrantov oblikujejo tudi novejši, liberalnejši pogledi na njihovo akul-

* Mag. Asja Nina Kovačev, asistent na Filozofski fakulteti.